

1989 CESTA K LISTOPADU

Reflexe roku 1968 očima občanů

Zdroj: Originální videojournal 2

ANOTACE:

Ukázka je přepisem ankety, kterou podnikli redaktoři nezávislého Videojournalu v roce 1988 mezi občany. Předmětem ankety byla reflexe roku 1968. Odpovědi byly vesměs (ne však výhradně) opatrné a distancující se, nikoli však ideologicky správné.

SPOLEČENSKÉ SOUVISLOSTI:

Normalizace byla založena na striktním a nekompromisním odmítnutí ideálů pražského jara, z jeho negace čerpala svou legitimitu. Za tím účelem rozvinula širokospektrální propagandu, která se soustředila především na školní mládež. Události roku 1968 byly důkladně dezinterpretovány a falzifikovány.¹ Nástup Gorbačova v SSSR znamenal pro normalizační elity ideologické komplikace, neboť myšlenky přestavby se velice podobaly zásadám pražského jara. Vzhledem k satelitnímu postavení Československa museli přestavbu respektovat. Nutnost respektovat přestavbu a zároveň odmítat pražské jaro představovala těžko řešitelný problém.

METODICKÉ NÁMĚTY:

Prezentovaná anketa je unikátní především proto, že není manipulována žádnými ideologickými ohledy. Podobné ankety, pakliže v ČST proběhly, vždy podléhaly dvojí regulaci: jednak cenzuře dramaturgů, jednak autocenzuře respondentů. Všichni si byli vědomi represivní povahy režimu a nutnosti zachovávat ideologické normy. Tato nutnost se jistě odráží v anketě Videojournalu, ovšem míra otevřenosti je zde daleko vyšší. Mlčení, rozpačité úsměvy i víceméně otevřená nedůvěra jsou také určitými výpověďmi, které dokumentují míru rezervovanosti vůči tématu a distanc od oficiální ideologie.

Klasifikace odpovědí (modelový příklad)

Pořadí narátora	Identifikace narátora	Věkové rozhraní ¹	Míra otevřenosti ²	hodnocení roku 1968	Závěr ³
1.	Žena v modrých plavkách	mladá	Malá	„byla krize“: velice stručné, neumožňuje hlubší charakteristiku	0
2.	Žena na dece v brýlích	Mladá	Malá, rozpačitý úsměv	„potlačení protisocialistických živelů“	-1
3.	Žena s kaštanovými vlasy	Mladá	Střední	Je na cvičení z marxistické filozofie: souvislost přestavby a roku 1968	0-1
4.	Dvě mladé ženy v parku	Mladé	Malá	Mlčení, rozpačité úsměvy	0

↓

5.	Vlasatý mladík v hnědé kožené bundě s odznakem	Mladý	Malá → střední	Vyhýbavost („já jsem to nezažil“), poté „bylo to druhé osvobození“ a nakonec: „nesouhlasím s tím“	-1
6.	Vlasatý mladík s vousy a svetrem přes záda	Mladý	Malá	Vyhýbavost („byl to nepříjemným rok“), dále nechce vypovídat	0
7.	Vlasatý mladík s vousy	Mladý	Malá	Nedůvěra („Videožurnál? Co to je?“), nakonec: „byl to průser“ neupřesňuje v čem	0
8.	Důchodce v šedém svetru	Starý	Malá	Opatrnost, ustrašenost („Já se do toho nemíchám“)	0
9.	Dvojice mladých mužů (jeden s vousy)	Mladí	malá	Nechtějí se vyjadřovat, vyhýbavé, rozpačité úsměvy	0
10.	Žena v oranžovém triku	Střední	Malá	Vyhýbavost („já jsem nikde nebyla“), odmítavost („to už je všechno pryč, to už je všechno daleko“)	0
11.	Mladá žena v kostkované košili	Mladá	Malá	Pouze rozpačitý úsměv	0
12.	Mladík v kožené vestě se cvočky	Mladý	Velká	Rok 1968 vidí jako marný pokus, který neměl význam („v osmašedesátém šlo o nesmysly“), gesto („všichni dělali pózy, protože nikdo nevěděl jak to skončí“)	1
13.	Dvojice: mladík s brýlemi a mladá žena	Mladí	Malá	Vyhýbavý („taková choulostivá otázka“)	0
14.	Mladíček v modré havajské košili	Mladý	střední	Opatrné vyjádření uznání („bylo to období, kdy se snažili dělat něco líp“)	1
15.	Středoškolačk v modrém tričku	Mladý	Malá	Odpovídá v souladu se školskými poznatky: „měli jsme o tom přednášku, .. jsou tendence ke zkreslování informací..“	-1
16.	Babičky na sídlišti	Staré	Malá	Odmítají vypovídat, dělají že nerozumí, utíkají	0
17.	Mladá žena s hnědými vlasy	Mladá	střední	Opatrné hodnocení („chtěli něco změnit a nějak se to nepovedlo“)	0

18.	Mladík v obleku	Mladý	střední	Patrné rozpaky („no je to těžké..“), balancování: „člověk se o tom dozvídá až v poslední době“, odkaz na noviny: „tenkrát byl porušen princip demokracie“	-1-0
19.	Dvojice důchodců na lavičkách	Staří	Malá	Snaha vyhnout se odpovědi („to už je odbytá věc“, „to já to nesleduju“) Opatrné hodnocení („jak to bylo tenkrát nahnutý“)	

Varianta 1: jednotlivé úkoly

Krok 1: promítnout ukázkou

Krok 2: zadat otázky (případně se k částem ukázky vrátit)

Možné otázky:

1. Pokuste se blíže analyzovat odpověď ženy s kaštanovými vlasy (která byla aktuálně na cvičení z marxistické filozofie). Postihnete rozpor v její odpovědi?
2. Pokuste se interpretovat odpověď narátora č. 5 (mladík s dlouhými vlasy).
3. Pokuste se interpretovat odpověď narátora č. 8 (důchodce v šedém svetru). Jak na Vás působí vzhledem k ostatním vypovídajícím?
4. Pokuste se interpretovat odpověď narátora č. 12 (mladík v kožené vestě se cvočky).
5. Všimněte si reakce respondenta č. 13 (mladík s brýlemi). Co asi myslí tím „co a jak?“
6. Všimněte si, které odpovědi jsou v souladu s oficiálním pohledem a které se odvolávají na školní znalosti?
7. Které odpovědi byste označili za nejvíce vyhýbavé? Proč?
8. Co chtěli asi autoři ankety vyjádřit závěrečným fiktivním rozhovorem se sochou?

Krok 3: Reflexe

Modelové odpovědi:

1. Tato mladá žena prochází aktuálně školením z marxistické filozofie. Poukazuje na souvislosti přestavby s rokem 1968, ale zároveň na odlišný charakter obou konceptů. V prvním případě prý šlo o protisocialistickou záležitost, v druhém o prohloubení socialismu. To v sobě ale skrývá logický rozpor.
2. V reakci mladíka se jasně odráží dvojkolejnost interpretace roku 68. Zpočátku je nedůvěřivý a zopakuje školní poučku v duchu platné ideologie. Nakonec překoná obavu a nedůvěru a vyjádří svůj názor: „nesouhlasím s tím“. Už samotná vizáž naznačuje nekonformního člověka.
3. Ve srovnání s ostatními působí více vyhýbavě („Já se do toho nemíchám, ... to musí vědět ti nahoře... můžem něco říkat?...“).
4. Tento respondent je na rozdíl od ostatních velice otevřený a také velice kritický. Rok 1968 vnímá v podstatě jako šarvátku mezi dvěma druhy mafiánů („byl to palácový převrat“), reformní komunisty vnímá kriticky, jejich koncept označuje jako pomýlený a nefunkční. Zdůrazňuje význam sociální politiky pro režim, který její prostřednictvím korumpuje rozsáhlé vrstvy obyvatelstva. Používá marxistickou terminologii, ale v zásadě klasifikuje sociální a politickou strukturu správně. Odděluje masy a „vládnoucí třídu“, i když ji blíže nespecifikuje.

5. Rozpaky, které otázka vyvolávala byly pochopitelné. Ačkoli režim se deklaroval jako demokratický, jeho represivní potenciál byl dobře známý. Většina oslovených (jako tento mladík) se obávala zneužití své důvěry. Tyto reakce jsou tak dokladem všeobecné nedůvěry a obav (strachu), který normalizační režim vzbuzoval.
6. Respondent 5: „druhý osvobození“ a respondent 15: „brali jsme to loni ve škole“.
7. Reakce starších lidí je výrazně alibističtější a opatrnější než mladých. Mladí se většinou nějakým způsobem vyjádří, nebo alespoň naznačí, že autorům ankety nedůvěřují, ale svůj názor mají (např. respondent 13), oproti tomu starší bez výjimky mlčí nebo řeknou, že vlastní názor nemají. Svou roli může hrát negativní životní zkušenost s projevením otevřeného názoru, která mladým pochopitelně chybí. Obecně platí teze, že mladší lidé jsou radikálnější, zatímco starší konzervativnější. Více se obávají důsledků, jsou zodpovědnější a konformnější s režimem, s normami, se společností.

Varianta 2: práce ve dvojicích

Krok 1: rozdělení do dvojic

Krok 2: zadání otázek: možno využít přílohu – pracovní list

Možné otázky:

1. Pro všechny: pokuste se klasifikovat odpovědi, které byly (podle Vašeho názoru):
 - a. souhlasné s oficiální interpretací
 - b. neutrální, vyhýbající se zaujetí postoje
 - c. vyjádření nesouhlasného postoje s oficiální interpretací
2. Pokuste se doplnit tabulku, kterou máte k dispozici.
3. Pokuste se zobecnit důvody odlišných výpovědí mladých a starších občanů.

¹ Více v DVD 1968: *zmařené naděje*. Ústav pro studium totalitních režimů, 2008.

² Mladá generace – střední generace – starší generace: založené na odhadu.

³ Na škále malá – střední – velká: založené na odhadu.

⁴ Hodnocení na škále: 1 – 0 – 1 (přítakání oficiální interpretaci-neutrální hodnocení-odmítnutí oficiální interpretace).

⁵ Mladá generace – střední generace – starší generace: založené na odhadu.

⁶ Na škále malá – střední – velká: založené na odhadu.

⁷ Hodnocení na škále: 1 – 0 – 1 (přítakání oficiální interpretaci-neutrální hodnocení-odmítnutí oficiální interpretace).

Příloha: pracovní list k Variantě 2:

Pořadí narátora	Identifikace narátora	Věkové rozhraní ⁴	Míra otevřenosti ⁵	hodnocení roku 1968	Závěr ⁶
1.	Žena v modrých plavkách				
2.	Žena na dece v brýlích				
3.	Žena s kaštanovými vlasy				
4.	Dvě mladé ženy v parku				
5.	Vlasatý mladík v hnědé kožené bundě s odznakem				
6.	Vlasatý mladík s vousy a svetrem přes záda				
7.	Vlasatý mladík s vousy				
8.	Důchodce v šedém svetru				
9.	Dvojice mladých mužů (jeden s vousy)				
10.	Žena v oranžovém triku				
11.	Mladá žena v kostkované košili				
12.	Mladík v kožené vestě se cvočky				
13.	Dvojice: mladík s brýlemi a mladá žena				
14.	Mladíček v modré havajské košili				
15.	Středoškolák v modrém tričku				
16.	Babičky na sídlišti				
17.	Mladá žena s hnědými vlasy				
18.	Mladík v obleku				
19.	Dvojice důchodců na lavičkách				

Otázky:

1. Pro všechny: pokuste se klasifikovat odpovědi, které byly (podle Vašeho názoru):
 - a. souhlasné s oficiální interpretací
 - b. neutrální, vyhýbající se zaujetí postoje
 - c. vyjádření nesouhlasného postoje s oficiální interpretací
2. Pokuste se doplnit tabulku, kterou máte k dispozici.
3. Pokuste se zobecnit důvody odlišných výpovědí mladých a starších občanů.